

СОЦІАЛЬНА СОЛІДАРНІСТЬ В УМОВАХ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ: СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

О. В. Палагнюк

кандидат психологічних наук, асистент кафедри педагогіки та психології
дошкільної освіти

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Трансформаційне українське суспільство нерідко характеризують як «суспільство невизначеності». А наслідками трансформаційних процесів стала суттєва реорганізація всіх сфер життя соціуму, що супроводжується взаємовпливом цивілізаційних, геополітичних, інституційних змін і внутрішньоособистісних трансформацій. За таких умов першорядними завданнями виступають пошук можливостей досягнення суспільної єдності навколо ідеї відповідального внеску кожного його члена в розвиток суспільних відносин та розбудова гнучкого й адекватного механізму підтримання стійкості соціальної системи, інструментів протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам у процесі забезпечення єдності і соціальної стійкості та безпеки суспільства. Відтак актуалізується і пошук нових форм взаємодії, які б забезпечували та підтримували цілісність соціуму й ґрунтувалися на принципах взаємопорозуміння, взаємопроникнення, згоди, толерантності, співпраці, соціальної справедливості і спільної відповідальності всіх суб'єктів взаємодії, а також могли ефективно протистояти тенденціям аномії, атомізації, диференціації, розшарування, дезінтеграції, поляризації суспільства, що модернізується. Зазначене формує запит на розроблення поняття «солідарність» та дотичних до нього понять – «консолідація», «партнерство», «інтеграція», «консенсус», «згуртованість», «компроміс», «єдність».

Соціальна солідарність є важливою передумовою гармонійного розвитку суспільства і визначальною умовою його стабільності. Дослідження цього феномену набуває особливого значення в часи соціальних потрясінь, коли актуалізується потреба пошуку всіх можливих форм і засобів солідаризації задля згуртування суспільства в процесі вирішення нагальних завдань, що

постають перед ним у цей період. Солідарність – одне з широкоживаних і разом з тим не досліджених достатньою мірою понять, що сполучають численні наукові інтерпретації з буденним потрактуванням. Дослідження соціальної солідарності в межах соціальної психології – це, безперечно, дослідження в контексті психології великих соціальних груп. Адже досліджуваний феномен дефінітивно охоплює процеси, явища, структурні характеристики тощо, іманентні різним вимірам життя соціуму. Цей факт ускладнює реалізацію дослідницьких завдань, хоча б з огляду на те, що під поняття «велика соціальна група» потрапляють явища абсолютно різного порядку, дослідження яких важко поєднати якимись загальними методологічними принципами. Таким чином, можна вести мову про методологічну суперечність між зміною типів наукової раціональності, необхідністю вивчення соціальних макрооб'єктів в умовах змін і відсутністю конкретних прийомів в соціальній психології для реалізації таких досліджень. Проте іншою стороною «медалі» виступає чітке осмислення того, що солідарність – це все те спільне, що поєднує часто не поєднувані явища, групи, процеси, бо це завжди кон'юнктивність («і...і...і»). Ще однією особливістю є стрімкі трансформаційні процеси в соціумі на різних вимірах його існування, які спровокували нескінченну диференціацію, як і водночас часто важко пояснювальні поєднання соціальних суб'єктів, починаючи з множинності та диференційованості ідентифікаційних процесів, і аж до аналогічних явищ у єдності-роз'єднаності людей в мережі світової інтернет-павутини. Третім моментом виступає гостра потреба досягнення єдності на всіх соціальних вимірах задля збереження безпеки, порядку, задля життя. Для українців це першорядне завдання, і воно стосується найперше психологічного часопростору. Зважаючи на все описане, потреба пошуку методологічної бази і дослідницького підходу до вивчення соціальної солідарності досить суттєва.

Проблема соціальної солідарності, зокрема, в межах українського суспільства є багатоаспектною, процес – тривалим і суперечливим. Особливості сучасного етапу суспільного розвитку характеризуються стрімким

«зміщенням» акцентів соціальної солідарності із, переважно, етнічних, соціокультурних чинників у бік духовно-моральних, соціально-політичних, мотиваційно-сміслових аспектів. Нинішній етап суспільного розвитку наповнюється новими смислами через усвідомлення сили й ролі громадянського суспільства у їх творенні, через переоцінку цінностей, зміни у мотиваціях, визначення мети, формування образів майбутнього. Означене, досить ґрунтовно представлено в межах наукових дискурсів, хоча із наявністю строкатості підходів відповідно до сфер дослідження. Розвиток поняття «соціальна солідарність» бере свій початок в позитивістській концепції Огюста Конта, хоча сама ідея солідарності може бути датована ще часами Античності. Певні аспекти соціальної солідарності висвітлюються філософами давнини: Аристотелем, Евклідом, Гераклітом. Категорія «солідарності» в різній мірі наукової розробленості представлена в межах філософської (Е. Кант, Гегель та ін.), соціологічної традицій в позитивістських та структурно-функціональних концепціях (О. Конт, Г. Спенсер, Е. Дюркгейм та ін.), конфліктологічній парадигмі (Л. Козер), біхевіористській (П. Сорокін та ін.), оскільки сам принцип солідарності є центральним і у певному сенсі атрибутивним стосовно суспільного функціонування та суспільного розвитку[1]. На сучасному етапі у зарубіжних дослідженнях даній проблемі приділено значну увагу, здебільшого з огляду на спільні цілі євроінтеграційних процесів з метою забезпечення сталого, безконфліктного та гармонійного поступу європейської спільноти (У. Кок, Р. Мартін, К. Мендес, У. Молле, А. Окун, Д. Холл, Д. Хубнер та ін.). Проблема солідаризаційних процесів поліетнічної громади приділено значну увагу британських дослідників (Н. Джонсон, Т. Кентл, Дж. Кларк, Дж. Лоренс, Дж. Сакс, Е. Фельдгауз, А. Хіт).

Щодо України, то соціальна солідарність тривалий час була предметом досліджень із психологічних, соціально-історичних, філософських, культурних ракурсів, що засвідчує тривалу історію дослідження питання. Вивчення соціальної солідарності переважно концентрувалося на інституційних, політико-правових, суспільно-історичних, соціокультурних аспектах її

функціонування[2]. Наразі у вітчизняній психології відмічається наявність численних розвідок релевантних щодо проблематики соціальної солідарності, які стосуються розгляду: проблем національної й соціальної ідентичності (становлення політико-правової свідомості молоді (З. Ф. Сіверс, В. М. Духневич, О. Ю. Осадько); соціально-психологічних властивостей спільноти в перспективі її розвитку (В.О.Васютинський); націєтворення: суб'єктні виміри націєтворення (В. О. Татенко), суспільна (національна) консолідація в межах націєтворення, О. В. Суший); порядку соціальності та його психологічних детермінант: норм, звичок, традицій, настановлень (О. М. Кочубейник); чинників, видів та механізмів суспільної консолідації (А. О. Овчаров); психології груп і психологічної підтримки суспільних трансформацій в межах рольової взаємодії, детермінованої закономірністю рольової комплементарності (П. П. Горностай).

Можемо підсумувати, що досі немає цілісної наукової психологічної теорії соціальної солідарності, яка уможливила б «пізнання та опанування індивідуальних і надіндивідуальних психічних явищ, котрі зумовлюються історичною та культурною єдністю людей, їхньою взаємодією, спільною діяльністю і виявляються в особливостях індивідуальної, групової та міжгрупової поведінки» (М. М. Слюсаревській). Проте цим поняттям сьогодні все частіше оперують, вивчаючи причини розриву соціальної «тканини» та здійснюючи пошуки її регенерації[3]. За цих умов визначення ієрархії пріоритетів в ідентичностях особистостей може дати уявлення про потенціал солідарності у суспільстві, а також про можливість досягнення й підтримання соціальної солідарності і про динаміку цього процесу. Солідарність надбудовується над ідентичністю. При цьому ідентичність може легко існувати без солідарності. Поруч з відчуттям приналежності сутнісними вважають соціальну взаємодію, довіру та готовність до участі, допомоги (Чан Д.). Солідарність вважають усвідомленням спільної мети й спільної відповідальності. Тому солідарність є вищим рівнем організації спільноти, яка, окрім функціонально узгоджених дій, передбачає спільне ставлення до

цінностей, вираження емоцій і відчуття взаємної приналежності до однієї групи. Близькими до солідарності є поняття, які виокремлює Гофман О.: погодження, зв'язок, інтеграція, асоціація, союз, співдружність, спільність, кооперація, об'єднання, взаємодопомога, обмін, милосердя, благодійність. Ще одне поняття із синонімічного ряду «згуртованість» часто вживають щодо малої соціальної групи, як здатність суспільства чи спільноти до спільної дії в умовах нагальної потреби, коли задіяні всі класичні фактори згуртованості, від довіри та єдності цінностей до потужності й розгалуженості мереж. У межах нашого дослідження ми розглядаємо два різні трактування згуртованості: на рівні суспільства в цілому чи великих груп – це соціальна солідарність, а на рівні окремих малих груп – це згуртованість в уже представленому в науковому дискурсі розумінні. Солідарність і згуртованість можна інтерпретувати як властивість суспільства або його окремих спільнот, що відповідає за спільне вирішення певного кола суспільних проблем. Відтак можна говорити про актуалізацію згуртованості/солідарності за певних обставин, а також про її латентність за відсутності дійсних або уявних спільних проблем. З огляду на це актуальним, з наукової точки зору, є поняття «потенціалу згуртованості», а тому і «потенціалу солідарності», що позначає мобілізаційні можливості тих чи інших соціальних спільностей. Узагальнюючи короткий аналіз соціально-психологічних аспектів соціальної солідарності, варто наголосити, що важливою характеристикою українського солідаризму є те, що він виступає частиною європейської спільноти, а тому – і загальноєвропейських духовних засад, та пов'язаний із пошуком не тільки національного, але й соціального ідеалу. Саме на основі солідаризму можна «зцементувати» суспільство і зорієнтувати його у напрямку світових трендів розвитку.

Література:

1. Клименко М. І. Соціально-філософське осмислення поняття "соціальна солідарність": теоретичні витoki і практики дослідження. *Вісн. НТУУ "КПІ". Філософія. Психологія. Педагогіка* :зб. наук. праць. 2007. № 2(20). Ч. 2. С. 69–72.
2. Овчаров А.О. Соціально-психологічні чинники суспільної консолідації. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 2014. Вип. 34. С. 247-257.
3. Рябчук М. Цінності та ідентичності / М.Рябчук // Збруч. 23.10.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zbruc.eu/node/83879>. (дата звернення: 20.08.2021)